

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

Latina na právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně

Předmět latina pro právníky se vrátil do učebních plánů právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně po téměř dvacetileté odmlce. Po krátké renesanci latiny na konci šedesátých let se tento předmět všeobecně z výuky vytrácí. Můžeme tak soudit i podle vrocení příruček vydaných v uplynulých letech pro latinychtivé adepty práva: většina z nich byla vydána do roku 1972. [Kucharský, Pavel: *Právníký slovník a právnické texty latinské*. Praha, UK 1967; Kucharský, Pavel: *Právníká terminologie latinská*. Praha, UK 1972; Seyfried, Jaroslav: *Latina pro právníky*. Brno, UJEP 1972; Bejlovec, Josef a kol.: *Latina pro vysoké školy (určená studentům filozofických a právnických fakult)*. Praha, SPN 1972.]

Tak, jak mizela výuka latiny i z humanitně zaměřených středních škol, ztrácela se i ze studijních plánů právnických fakult, takže rychle přestalo platit úsloví,

že latina je druhou mateřštinou právníků. Ostatně zaměření studia práv v období normalizace neodpovídalo představě přípravy absolventů jako právních odborníků s širokým rozhledem v oblasti společenských věd a s hlubokými znalostmi historie. Ani latina nebyla tedy zřejmě považována za disciplínu pro budoucího právníka potřebnou. Od dob Ciceronových víme, že *Historia est testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae* a má vůbec více ideologicky nevhodných vlastností. Navíc mnoho poučných a moudrých výroků bylo v historii proneseno právě oním nesmrtelným jazykem, za nějž latinu právem považujeme. Bylo-li třeba umlčet možnou názorovou opozici, nebylo pohodlné mít před sebou výrok *Cogitationis poenam nemo patitur*, kde úmysl lze vyložit jako smýšlení všeobecně, bylo-li třeba postihnout děti osob režimu nenakloněných, nehodi-

lo se říst, že *Delicta parentum liberis non nocent*. Tvůrci zákonů, kteří činili rozdíl mezi obyčejným občanem, na nějž se zákon vztahuje bez výjimky, a vysoko postaveným funkcionářem, pro nějž se počítá s výhodami, určitě neměli zájem držet se zásady *Tu patere legem, quam fecisti*.

Jisté oživení zájmu o latinu zaznamenáváme v osmdesátých letech. Na právnických fakultách to souvisí se studiem římského práva, kde je potřeba studentům bez znalostí latiny připravit komentované příručky právní terminologie, výroků a definic. Velkou zásluhu na tomto poli má mimo jiné práce Milana Bartoška, jehož *Encyklopedii římského práva* vydalo nakladatelství Pyramida v roce 1981. V roce 1987 vydává bratislavský *Obzor* publikaci jiného významného romanisty, Karola Rebra, s názvem *Latinské právnické výrazy a výroky*, kde kromě právnické terminologie nacházíme také hodně citátů a tzv. živých latinských slov. V osmdesátých letech dochází též k reedici Bejlovcovy učebnice.

V porovnání se stojatými vodami let uplynulých nastává po listopadu 1989 pravý boom v edičních počinech týkajících se latiny. Vychází opět učebnice, mluvnice a latinsko-český slovník středního formátu, nově je vydán praktický mluvnický přehled a střední slovník česko-latinský. Pražští romanisté vydávají novou učebnici římského práva s přílohou – výběrem latinských právních právidel, definic a rčení, nové sbírky výroků mají „na svědomí“ Jaromír Kincl, Miloš Klang a Vladislav Brož. Přes částečně obnovený zájem o latinu dnešní pragmatická doba jejímu studiu příliš nepřeje. Na pražské právnické fakultě například probíhá výuka pouze výběrově.

Na brněnské právnické fakultě se výuka latiny objevuje ve studijním roce

1989/1990, kdy přichází jako externistka PhDr. Marta Severová věnovat se několika zájemcům o základy latiny ve výběrovém semináři. V témže roce rozhoduje akademický senát fakulty o zařazení předmětu latina pro právníky do nabídky předmětů povinně volitelných v rámci prvního studijního bloku. Zájem je zpočátku značný. Jednosemestrový kurs ukončený zápočtem zapisuje v denním studiu roku 1990/1991 140 studentů prvního ročníku a 20 studentů druhého ročníku, v dálkovém studiu dohromady 50 studentů, pro nějž je předmět zakončen postupovou zkouškou. Na oddělení odborné jazykové přípravy na právnické fakultě nastupuje interní síla pro zabezpečení této výuky, externě vypomáhá rovněž obětavá dr. Severová.

Počáteční nadšení studentů je poněkud zchlazeno nároky, které si studium latiny klade, zejména je-li potřeba zvládnout v „rychlukursu“ základy latinské morfologie, což má studentu umožnit samostatnou schopnost orientovat se v jednodušším textu. Zdá se, že pro většinu zapsaných studentů jde o první kontakt s latinou a problémem je i latinská výslovnost. Další obtíží je absence vhodné učebnice, z čehož plyne, že latina probíhá formou přednášky, kdy vyučující ve zběsilem tempu vysvětluje, popisuje tabuli paradigmaty jmen i sloves, píše příklady obrátů a výroků s právě vyloženou gramatikou a také je sama překládá. Studenti zapisují a snaží se vnímat, což se ne vždy a ne zcela daří (zahraniční student Rami Musa rezignovaně: „Když vy požad mluvíte a mluvíte a já nerozumím.“).

Vyučující ovšem nemá na vybranou. Jednosemestrový kurs latiny pro začátečníky je skutečně sotva únosný jak pro studenta, tak pro učitele. Studenti dostávají k rozmnožení texty k jednotlivým lekcím a během listopadu je zpracován devítistránkový materiál – komentovaný výběr latinských pojmů z římského státu a práva, který si studenti rovněž rozmnoží jako pomůcku ke studiu římského práva. Zpracování nové učebnice se ukazuje nezbytným. Autorka v průběhu roku excerpuje sbírky právních výroků a definic, které jsou k dispozici (Kucharský, Rebro, Seyfried, Bartošek), studuje učebnice pro právníky (Bejlovec, Šimon) a tvoří si tak obraz o základní úrovni, kterou je třeba zvládnout k dosažení cíle – samostatné práci s prameny římského práva, Gaiovými Institucemi a Justinianovým Kodexem.

Mezitím akademický senát fakulty rozhoduje o rozšíření studia latiny pro právníky na dva semestry pro denní studium s postupovou zkouškou na konci kursu. Pro latinu je to sice dobré, ale vzhledem k tomu, že ostatní povinně volitelné předměty zůstávají v rozsahu jednoho semestru a kladou tak na studenta menší nároky, projevuje se během následujících let poněkud utilitární přístup ke studiu a latina je volena menším počtem studentů v poměru k celkovému počtu přijatých.

V průběhu letních měsíců roku 1991 je završena práce na nové učebnici (Šedová, Marie-Severová, Marta: *Latina pro právníky*. Brno, MU 1991). Na základě excerptce materiálů je stanoven minimální rozsah gramatického výkladu, který je rozvržen do 20 lekcí a doplněn příklady obrátů, výroků a definic ilustrujících

právě vysvětlenou látku. Do textů lekcí jsou zařazovány výroky autentické, ať už z oblasti práva či z širokého repertoáru živých latinských slov. Flexe jmenná je probrána v úplnosti, u slovesného systému je pominuto jen participium futuri activi a coniugatio periphrastica, zvláštní pozornost je věnována jmenným tvarům. Nechybí ani tvoření adverbii, stručně je zmíněna syntax předložek. Výklad o vedlejších větách je omezen na citaci příkladů v souvislosti s používáním konjunktivu. Více místa zaujímají infinitivní vazby a vazba ablativu absolutního. S tímto základem lze přistoupit k četbě pramenů římského práva; výběr 12 textů z Gaiovy učebnice a z Kodexu Iustiniani, který tvoří druhou část příručky, pořídila PhDr. Marta Severová, která rovněž zpracovala stručný úvod do četby římských právnických textů. Na textovou část navazuje výběr latinských právnických obrátů, výroků a definic, rovněž v rámci probrané gramatické látky. Z tohoto výběru lze výklad jednotlivých lekcí doplňovat, případně na něj při výkladu odkazovat. Po abecedním indexu obrátů a vět z 20 lekcí úvodní části je připojen latinsko-český slovníček se slovní zásobou ze všech částí skriptu.

Takto koncipovaná příručka je koncem září 1991 předložena k posouzení doc. PhDr. Eleně Marečkové, CSc. z oddělení odborné jazykové přípravy LF MU a PhDr. Marii Pardyové z ústavu klasických studií FF MU, které dávají laskavé doporučení k tisku. Nelze pominout ani lví podíl ing. Jiřího Rusa z PC centra právníkové fakulty, díky němuž bylo skriptum v relativně krátkém čase zpracováno. Nejenže zaučil autorku do používání textového editoru, takže už „rukopis“ příruč-

ky bylo možno připravovat v žádoucí grafické podobě, ale upravil také univerzitní editor CSED pro psaní latinského textu včetně značení dělek a naprogramoval tiskárnu Star LC 24-10 pro tisk těchto speciálních znaků. Jeho zásluhou může být učebnice zadána v druhé polovině října 1991 do tisku univerzitní výrobně skript a již od letního semestru akademického roku 1991/1992 je skriptum v celkovém rozsahu 210 stran k dispozici 120 studentům denního a 40 studentům dálkového studia zapsaným do povinně volitelného předmětu latina pro právníky. Náklad prvního vydání v počtu 300 kusů je poměrně rychle rozebrán, také díky zájmu pražské, olomoucké i bratislavské fakulty, a proto následují v krátké době dva dotisky. Dosud bylo tedy vydáno 800 exemplářů příručky.

Ve studijním roce 1992/93 zapisuje latinu opět 120 studentů denního studia, dálkové studium již v programu právníké fakulty není. V tomto roce se v každé studijní skupině objevují dva až tři studenti s předchozími znalostmi latiny ze střední školy, proto vyučující uvažuje o koncepci kursu pro pokročilejší, který by omezil gramatický výklad a poskytl prostor komentované četbě textů. Avšak vzhledem ke klesajícímu zájmu studentů – v roce 1993/94 je v latině zapsáno pouze 45 posluchačů – není kurs pro pokročilé zařazen. Předchozí znalosti udává totiž jen velmi malý počet studentů. Od tohoto studijního roku je latina pro právníky nabízena i v rámci povinně volitelných předmětů bloku B, avšak zatím bez větší odezvy.

V roce 1992/93 je mezi povinností studentů, jejichž splnění je podmínkou k získání zápočtu za první semestr stu-

dia, zařazena seminární práce. Ta spočívá ve výběru nejméně pěti slov latinského původu mezinárodně používaných, v uvedení latinského originálu a jeho významu a ve vysvětlení smyslu, v němž se slovo používá dnes. Vybírat lze také ze skripta, v kterém jsou zařazena cvičení na odhalování základu cizích slov latinského původu. Práce studenty zřejmě zajímá, o čemž svědčí kromě leckdy nápadité úpravy také běžné překročení počtu pěti povinných slov a výběr mimo rámec skripta. Úkol na první pohled jednoduchý se projeví jako velmi užitečný, zdá se totiž, že interpretace některých více či méně běžně užívaných slov je pro studenty překvapením (amatér, benigní, levitace, sekretář). Velkou většinou vykládají slova správně a všimají si i souvislostí odvozovaných slovních druhů v latině (civilní – civis, civilis, civitas; interpretace – interpres, interpretari, interpretatio). Vloženě slepou uličkou je snad jen domněnka, že slovo mentální souvisí se známou léčivkou (mentha piperita). Statisticky je zajímavé, že nejvíce studentů inspirují slova sentence, interdikt a egoista (zvolena dvacetí sedmi studenty), celkový počet různých slov je padesát. Ani jedna odevzdaná práce nevykazuje rysy úplné totožnosti s jinou, což svědčí o individuálním přístupu studentů k tomuto úkolu.

Také v roce 1993/94 zpracovávají studenti seminární práci. Jejich úkolem tentokrát je objevovat stopy latiny v denním tisku. Nejde o to, aby našli slova latinského původu, ale slova přímo latinská. Najdou-li podobný příklad, uvedou nejméně pětirádkový kontext, pramen a vysvětlení pojmu. Práce je určena pro celý studijní rok, ale již nyní lze hodnotit díl-

cí výsledky. Studenti většinou vystřihují celé články, v nichž se citát vyskytuje, někteří se neomezují pouze na jeden výrok, ale hledají i ve větším počtu tiskovin. Zaznamenávají ukázky od novinářů nejčastěji užívaného latinského obratu, jímž je „de facto“, po celé latinské věty, např. „Si in Laconiam venero“. Přinášejí však také bezděky svědectví o bídě našeho humanitního vzdělání, alespoň pokud jde o novináře. Blýsknout se latinou asi chtějí, ale znalosti jsou často jen povrchní, všechny překlady totiž nelze svést na tiskaře. Asi nejobtížnější je správně napsat „cui bono“. Ale když se latiny dopustí sportovní novinář, může to vypadat i takto: „Římský senátor volal ve starém Římě: Quo usque tandem? Dokdy ještě? Měl na mysli zničení Kartága.“ (Sport, 24.11.1993)

Jak bylo již výše uvedeno, kurs latina pro právníky je dvousemestrový. Po jeho absolvování následuje postupová zkouška, která se skládá z písemné a ústní části. Písemná zkouška spočívá v překladu krátkého souvislého textu z latiny do češtiny s pomocí slovníku, u ústní zkoušky prokazuje student schopnost číst se správnou výslovností a vyložit gramatické jevy v zadané větě, což ho vede k správnému překladu. I když studen-

ti s předchozími znalostmi latiny jsou ve výhodnější pozici, i původní začátečníci jsou schopni po absolvování kursu dosáhnout velmi dobrých výsledků. Větší neznalost se projevuje spíše u posluchačů s celkově laxnějším přístupem ke studiu, méně u studentů, kteří postrádají nadání ke studiu jazyků.

Do budoucnosti hledíme s nadějí, že latina své místo ve studijním programu právnické fakulty MU v Brně potvrdí. Její studium není samoúčelné. S latinskou terminologií se studenti setkávají nejen v historických a teoretických, ale i pozitivně právních disciplínách. I v cizích jazycích, které si studenti vybírají v rámci povinně volitelných předmětů, je právní terminologie většinou latinského původu, takže základní znalost latiny umožňuje rychlejší pochopení a osvojení si jazyka zaměřeného k oboru, jemuž se může student věnovat i na zahraničních stážích. Doufáme rovněž, že současný pokles zájmu o latinu je pouze přechodného charakteru, že i mezi budoucími právníky bude přibývat těch, kteří si zvolili tento obor nejen kvůli možným slušným výdělkům, ale také z touhy po vědění, neboť vědění – scientia vede k moudrosti – sapientia a Sapientia est omnium bonarum artium mater.

Marie ŠEDOVÁ